

Dörrer je izdal 1949 obsežno delo »Tiroler Fasnacht« itd. Pri raziskovanju »notranjeavstrijske« ljudske igre se vedno vidneje uveljavlja univ. doc. dr. Leopold Kretzenbacher, čigar izsledki neposredno zanimajo tudi nas.

Listanje po katalogu me je spomnilo zanimivega gradiva, ki bi ga mogli s pridom uporabljati pri raziskovanju naše ljudske igre: naših panjskih končnic in slik na steklo. To je storil za Drabosnjakove igre mimogrede v uvodu svojih »Starosvetnosti« dr. Fr. Kotnik (Ljubljana 1943, str. 11–14)! Gradivo, ki so ga premogli 1946 za to zanimivo razstavo naši sosedje, kaže pota tudi našemu delu in je zato tudi za nas zelo poučno.

Niko Kuret

W. HAVERS: NEUERE LITERATUR ZUR SPRACHTABU (Sitzungsberichte Wiener Akad. d. Wiss., Phil.-Hist. Klasse, 223, 5, Wien 1946).

Problem jezikovnega tabuja v indoevropskih jezikih se je v zadnjih dveh desetletjih razvil že v nekakšno modno smer v lingvistiki. Kar se je v začetku zdelo samo duhovita Meilletova domislica pri posameznih etimologijah, se je razrastlo v globino in v širino ter postalo že skoroda metoda za luščenje ostankov primitivnega mišljenja v jeziku. Res je mnogo vodilnih jezikoslovcev dosledno odklanjalo vse takšne poskuse razlaganja jezikovnih dejstev, kljub temu si je to zanimivo, toda tudi kočljivo področje moderne semantike znalo utreti pot. Havers je ves čas skrbno spremljal razvoj tega iskanja ter je tudi sam prispeval marsikaj važnega, tako v svoji najbolj znani knjigi »Handbuch der erklarenden Syntax«, kakor v posameznih razpravah, raztresenih v strokovnih časopisih. Morda ni bil nihče bolj poklican predstaviti celotni problem v današnjem stanju razvoja. Zbral je skoraj vse, kar je bilo pred njim napisanega o jezikovnem tabuju. Ni se pa zadovoljil samo s kritičnim pretresom literature, ampak je s široko zajetimi paralelami znal mnogim tujim domnevam vtisniti prepričljivejšo obliko.

Po Haversovi definiciji je tabu »iz verskih predstav ali iz praznoverja izvirajoča prepoved označevati nekatere pojme z običajnimi nazivi«. Ime je bilo nekoč sestavni del bitja ali pojava, kateremu je pripadalo ter je bilo povezano z njim z magičnimi vezmi. Sredstvo za sporazumevanje med ljudmi je moralo do neke mere ostati prikrito nepoklicanim, v prvi vrsti sovražnim demonom, ki bi utegnili prisluškovati. Tako je številne zamenjave pojmov otrok in suženj, katere najdemo povsod in ne samo v slovanskih jezikih, nemogoče verjetno razložiti drugače, kakor da imamo opravka z varanjem demonov. Sem spadajo prav tako vsi različni pojavi tabujna čustva, kakor ga je imenoval Meillet, da je nevarno pokazati ljubezen, ker bi sovražne sile lahko škodovala ljubljenu bitju. Murko je pred leti skušal na ta način pojasniti danes nerazumljivo mesto v Hasanaginici (Germanoslavica III, 358). Zena noče obiskati moža, ki leži ranjen v šotoru. Mož torej ni poznal te prastare ženske tradicije, ali pa jo je samo izrabil. Šele to dejstvo nam pojasni tragedijo balade v vsej njeni grozoti.

Haversa zanima tabu seveda samo kot jezikoslovca. Le v kratkem uvodu nakaže nekaj najsplošnejše problematike. Tabu ni nekaj enotnega in stalnega. Bile so besede, katerih se je bilo nevarno posluževati samo ponoči, druge so bile prepovedane samo ob določenih dnevih v letu, nekatere prepovedi so veljale le za ženske, druge za svečenike, lovce itd. Zato so refleksii tabuiranih pojmov danes tako različni v posameznih jezikih.

Havers je svojo knjigo razdelil na dva dela, na Tabuobjekte in na Ersatzmittel. Delitev pa ni niti najmanj shematična. V posameznih poglavjih prvega dela razpravlja o imenih lovnih in domačih živali, o medvedu, volku, jelenu, lisici, o ježu, psu, mački, podlasici, zajcu in celo o miši, dalje o konju, kravi, ovci, kozi, katerih imena povzročajo včasih toliko etimoloških težav, poleg tega o nazivih za čebelo, za nočne metulje, za kače in druge živali, ki so igrale pomembnejšo vlogo v magiji, kakor krastače in netopirji. Drugo skupino tvorijo telesni organi, katere so si Indoevropejci predstavljali kot živa bitja ter so bili vsak zase sedež določene demona (verjetno povzročitelja bolečine). Tabuirana so bila tudi imena bolezni, telesnih pohabljenosti, smrti in vsega, kar je bilo v zvezi z njo. Tudi ogenj

je bil posvečen, ponekod celo kuhinja in peka kruha. Prav tako so v tej zvezi zanimiva tudi imena nebesnih teles, na primer znana dvospolnost mesec: luna, v kateri je P. W. Schmidt iskal ostanke matriarhata. Zadnje poglavje obravnava na kratko tudi demonološki tabu.

V drugem delu pa razpravlja Havers o različnih sredstvih, katerih se poslužuje jezik v primeru tabuja. Več ali manj se v vseh jezikih kažejo isti principi. Najobičajnejša sredstva so različne glasoslovne iregularnosti, kakor dekaptacija (odpad začetnega konzonanta, n. pr. orka iz porka), zamenjava posameznega konzonanta ali cele soglasniške skupine (merjasec iz neresec), pritikanje glasov (šent: šment), metateza (čebela iz bučela) in podobno. Tabuirano ime se je včasih samo šepetalo, kakor je še danes ponekod navada, da se ime mrliča izgovarja samo šepetaje. Včasih se je prepovedana beseda samo naznačila z ustnicami, skratka, nenaraven izgovor je imel za posledico vse te različne glasovne deformacije. Staro besedo je pogosto izpodrinila nova. Najbolj jasni slučajji so opisi tipa medved. Iz naivne vere, da duhovi ne razumejo tujega jezika, so tako pogosto izposojenke nadomestile domačo besedo. Druga leksikalična sredstva so tudi antifraze (n. pr. dobrci za otroško bolezen), eufemistične kontaminacije in različne naznačitve. Uporaba zaimka namesto samostalnika je posebno pogosta pri imenu hudiča. Pri Slovanih najdemo posebno številne primere tako imenovane *captatio benevolentiae*, stalne rabe deminutiva (sonce, mesec, srce, lisica, podlasica itd.). Sintaktična sredstva so različni opisi tipa bognasvaruj, nebodigatreba, elipse (da bi te...), subjekt v instrumentalu, ki je ohranjen v poljščini in v ruščini (jego derevom ubilo) ter vsakovrstna posplošenja, kamor spada tudi tabuistični plural, kakor n. pr. rusko imeniny, pohorony.

Vse našteje glasoslovne iregularnosti najdemo v jeziku seveda tudi drugod in ne samo tam, kjer imamo opraviti s tabujem. V tem je osnovna težava celotne teorije. Nemogoče je reči kolikor toliko zanesljivo, ali je n. pr. baltoslovansko golva in romansko testa tabuistična zamenjava starejše besede ali pa je to nastalo na enak način kakor današnji izrazi tipa buča, butica, pisker. V jedru pa je Havers vendarle pokazal pravo pot pri takšnih semantičnih raziskavanjih. Na tem področju morata delati roko v roki etnograf in jezikoslovec. Samo široko zajete paralele, ki daleč presegaajo območje indoevropske lingvistike, nam lahko v posameznih primerih pojasnijo vzroke za zamenjavo besede. Marsikatera domneva se bo morda izkazala sčasoma kot pretirana, po drugi strani pa se zdi po današnjem znanju za problem, da gradivo še niti od daleč ni izčrpano. Po Spechtovih medvojnih in povojnih objavah o indoevropskem sakralnem u-ju, katere je leto po izidu svoje knjige komentiral tudi Havers v *Anzeigerju* Dunajske Akademije, se zdi, da so mogoča še presenetljiva odkritja v tej smeri.

Žal pa Havers ni v slavistiki tako razgledan kakor v komparativnem jezikoslovju ter v germanistiki in romanistiki. Celo enega izmed njegovih najvažnejših virov, Zeleninovo obširno razpravo »Tabu slovy u narodov vostočnoj Evropy i severnoj Azii« je eden izmed njegovih učencev, naš rojak Pivk prevedel v nemščino, da se je z njo lahko okoristil. Za južne Slovane je dobil Havers še največ gradiva pri Schneeweissu, popolnoma pa je prezrl francosko pisano razpravo Petra Skoka v Zupaničevem »Etnologu« (V—VI, 1933, 46 sl.). Slovanski jezikoslovci so se na splošno še zelo malo ukvarjali s problem tabuja. Poleg Meilleta se je Havers lahko poslužil samo še blesteče Lessiakove razprave *Gicht* (ZfA, LIII, 101) ter nekaterih Bernekerjevih, Brücknerjevih ter Machkovih etimologij. Ako bi globlje poznal slovanske jezike, bi našel brez dvoma še mnogo več uporabnega gradiva.

Tako je že Pedersen (KZ XLI, 153) opozoril, da so v slovanski deklinaciji nekatere stvari v akuzativu tretirane kot bitja. Sem spadajo vsi izrazi za penis, v ruščini tudi kulak v starem pomenu pest, v poljščini trup in kar je posebno zanimivo, se sklanjajo tako v vseh slovanskih jezikih tudi vsi izrazi za gobe, kar jih je moškega spola (našel sem jurčka, karželjna, mavroha, ja našol griba). V poljščini se sklanjajo enako tudi vsi izrazi za denar. Pri telesnih udih imamo kaj lahko opraviti s prastaro dediščino. Tabuja gob se pa Havers sploh ni dotaknil,

čeprav so še v srednjeveški magiji igralo pomembno vlogo. Zelo verjetno so tudi slovenski izrazi za gobe tipa jurček, mavroh takšne noa besede. Prav tako ne razpravlja Havers o svetniških imenih, ki so tolikokrat postala apelativa. Tudi to je eno izmed sredstev, s katerim se jezik izogne prepovedi. Poleg jurček bi omenil še martinček (itaľj. salta-martino), urh, morda tudi mačka in kača, seveda ako je pravilna etimološka razlaga iz imen Marija in Katja. V slovenski pripovedki se tudi za hudiča rabi ime jakec (Stele, Etnolog X). Prav tako utegne imeti magično ozadje, da se kobili splošno reče luca.

Na južnoslovanskem ozemlju se je ohranilo ogromno gradiva takšne vrste. Svoj čas je Bulat objavljal svoje zbirke lokalnih poimenovanj, v novejši dobi se pa ni nihče več brigal za to plat jezikovnega udejstvovanja. Naj za primer navedem samo nekaj izrazov, ki se rabijo v slovenskih narečjih za netopirja. Poleg primerov, ki jih ima že Miklošič v svojem etimološkem slovarju, najdemo še: kiruzlep (Središče), latopir (Vzh. Štajersko), matafir (Vrhnika), metofir (Trenta), matapir (Širje), potapir (Njiva v Reziji), tapir (Ter), tropir (Stražišče), koštriš (Osojane v Reziji), krempiželj (ok. Celja), miškut (Bilje pri Gorici), slepa miš (Goričko), pumešputeč (Kopriva), putičapumiša (Krkvče), mračnjak (Guštanj), mrak (Zali log), pilpogača (Loški potok), pipogačica (Grosuplje), pirmpogača, lirmpogačica (Pusti javor), pirhpogačica (Novo mesto), piruzlek (Preletija), piruzon (Bogojina), prhutar, speč-meš (Tolmin), špičimiš (Bela krajina), tičmiš (Kamnik), šperič (Kubed); v Pletersniku pa: frfolič, lilek, matofir, matopir, miškut, mračnik, mrakulj, pern-pogača, pilpogačica, pirač, pirezelj, pirhpogačica, pirožaba, pirožan, piroželj, pirožljek, pirpogača, pirpogačica, podlopir, pomračnik, skržabec, škržabec, šišmiš, topirček, topirka, vdopir in morda še kaj. (Več podatkov za ta pregled so prispevali: A. Debeljak, T. Logar, M. Matičetov in B. Vodušek; dr. A. Debeljak je nekaj izmed teh imen že sam objavil v »Sokolski volji« 22. decembra 1939). Podlasica se imenuje v Reziji brunica — baje poznajo tudi zagovor proti nji — v Beltincih v Prekmurju ji pravijo gospa lasica. To je lep primer captatio benevolentiae, našlo pa bi se jih na terenu brez dvoma še veliko. Potrebno bi bilo pri zbiranju gradiva za slovenski lingvistični atlas misliti tudi na to plat jezikovne tvornosti, posebno ker so leksikalčne posebnosti naših dialektov še najmanj preiskano področje v slovenski lingvistiki.

Seveda bi bilo pre nagljeno iskati v tabuju vzrokov za vsako leksikalčno spremembo. Da so stari Slovani nekoč poznali kult medveda, je v etnografiji že dovolj utrjeno mnenje. Slovenska velikonočna jed aleluja iz posušenih repnih olupkov je po vsej verjetnosti obredna jed na praznik medvedjega prebujenja. Staro ime za hrast je izpričano v številnih krajevnih imenih, prav tako pa so v Sloveniji kraji z imenom Griblje, čeprav je apelativ grib za jurčka že popolnoma pozabljen. Hrast je edina rastlina, za katero trdi Havers, da je bila pogosto tabuirana. Sicer je pri latinskem querquus enako kakor pri quinque ali coquo težko reči, ali imamo opravka s tabuističnimi glasovnimi spremembami, ali pa je bolj opravičeno staro mnenje, da se je začetni q zaradi sledečega qu asmiliral. Takšnih vprašanj ne bo nikoli mogoče dokončno rešiti. Jezik se v primerih tabuja nikoli ni posluževal kakšnih posebnih glasoslovnih sredstev, ampak je uporabil tendence, ki so se uveljavljale tudi drugod. Zato se ne morejo nikoli vsi primeri neke glasoslovne iregularnosti razlagati enako. Pretirano je mnenje, da bi bila vsaka metateza posledica tabuja, kakor trdijo nekateri novejši francoski avtorji. Havers ni šel tako daleč. Vendar pa bi bilo v večini primerov zlogovnih metatez, ki nastopajo v slovenščini, mogoče iskati tabuistične vzroke. Ako imamo v albanščini gamil'e poleg magil'e, ne bo treba po teoriji tabuja več misliti na izposojenko iz južnoslovsanske gomile, ampak se je ta metateza v obeh okoliših razvila samostojno. Od primerov južnoslovsanskega rotacizma omenja Havers samo borami. Zanimivo pa bi bilo preiskati tudi druge slučaje. Dosedanje razlage tolmačijo nastanek rotacizma s frekvenco besedi, vendar je za edini slovenski samostalnik bore, posesivni glagol morem, nekatere primere komparacije kakor čakavsko nere, ali za določene relativne zveze tipa kdorkoli mogoče sklepati tudi na drugačne psihološke vzroke.

Seveda bi bilo za takšno mnenje najprej najti potrdila pri razvoju enakih zvez v drugih, posebno v primitivnih jezikih.

V zvezi z ognjem in kuhinjo omenja Havers, da je na Sardiniji še danes tabuirana peka kruha. Toda slovensko in kajkavsko besedo kruh proti splošno-slovanskemu hleb lahko mnogo bolje razložimo kot semantično paralelo k pozno-latinskemu bucca, buccula, buccella in novogrškemu φουλόε, φουλίβ, kar je enako kakor slovensko kruh nastalo iz »krušiti, drobiti« ter je relikv poznoantične uporabe kruha (Kretschmer, Glotta XV, 60).

Popolnoma nemogoče je reči, kje naj bi bila meja tabuističnim pojavom. Cela vrsta jezikoslovnih težkoč bi se dala kar zadovoljivo pojasniti s tabujem, žal pa je to prav tako težko dokazati kakor vsako drugo hipotezo. Morda je res primitivna miselnost vplivala na svojstveni razvoj indoevropskega futura. Prav lahko je mogoče, da je iz strahu pred demoni trajalo toliko časa, da se je pri pisavi razvil logični fonetični princip. Še danes je pri Slovanih v Karpatih ohranjena prepoved vprašati po cilju potovanja. Havers jo imenuje wochin-tabu. Ni izključeno, da je bilo nekoč tabuirano tudi sredstvo potovanja. Slovansko ēdō je samo indeterminirana oblika k idō, glagoli jezdit, jahati iz istega korena povzročajo polno etimoloških težkoč in tudi po poreklu temni slovenski glagol peljati bi bil zanimiv od te plati. Saj je celo v najosnovnejšem besednem zakladu v slovanskih jezikih vse polno novih izrazov, za katere je težko najti zadovoljivo kulturnohistorično razlago. Izrazi za telesne pohabljenosti so skoro regularno tuje izposojenke, slovensko puklast (iz n. puckelig), šantav, šantati (iz madž. santa), mutast (iz ital. muto), čotast (ben. zotto), gobast (ital. gobbo), betežen pa ne bo iz srvn. we-tac, kakor navaja Havers po Zeleninu, ampak je že Štrekelj to bolje razložil iz madž. beteg. Havers omenja tudi Machkovo etimologijo besede gluhi, katero izvaja iz istega korena kakor slušati. Takšna nasprotja so pogosta tudi pri izrazih za barve. V sanskrtu pomeni raj- »biti svetel«, rajas v Vedah pa »temen, mrak«. Tudi etimološko sorodstvo za siv in ser kaže na temne barve. Vse to razlaga Havers s tabujem. Vprašanje pa je, če bi se res dalo vse takšne številne diametralno nasprotno semantične spremembe pri slovanskih pridevnikih tipa zal, hud razložiti na ta način. Posebno prepričljiva takšna mnenja ne bodo nikoli. Prav tako je Zubaty že pred desetletji ugotovil, da so vsi slovanski izrazi za »pošev« tujega izvora, a čeprav je magična vrednost poševne črte znana v etnografiji in si je težko predstavljati, da Slovani v času vstopa v zgodovino ne bi poznali tako enostavnega pojma, je vendar težko vse take pojave generalizirati s tabujem.

Našlo pa bi se še marsikaj, kar bi se dalo razložiti s tabujem. Za reko, ki teče v piransko-sačulski zaliv, je znanih več imen. Najbolj znano je Dragonja, katerega uporabljajo Italijani v spodnjem toku, Slovenci pa jo običajno nazivajo Rokava, redkeje tudi samo Reka ali Flum. Težko je reči, ali je ime Dragonja nastalo naravnost preko kakšne prepozicionalne zveze iz antičnega Argao, kakor je napisano še l. 1035: »per Argonem« (Kos, Gradivo III, 92), ali pa se je staro ime naslonilo na silno številna rečna imena v zvezi z zmajem (Draco), katerih imamo od Alp do Sardinije preko stotine. Leta 1389 že najdemo: »super flumine Dragone« (R. 80, 167). Ime Rokava se da razložiti iz rokav, reka nastane res iz dveh rokavov z istim imenom. Etnograf Matičetov pa me je lani opozoril na zanimivo dejstvo, da reka spremeni ime, kadar naraste. Vsaj najstarejši ljudje jo takrat imenujejo Soča ali Montana. (Najbližja reka z zadnjim imenom je tudi v Sočini delti.) Podobnega primera doslej še nisem zasledil v strokovni literaturi in bolj verjetno se skriva za tem kakšna tabuistična predstava kakor medel spomin na poplavne katastrofe v vendarle okoli trideset kilometrov zračne črte oddaljeni Sočini delti. Tabuistični pojavi pri rečnih imenih niso tako redki. Svoj čas je Vasmer razlagal s tabujem (ZfSlPh VII, 410), da se samo levi pritoki pri ruskih rekah imenujejo Desna. Pri nas imajo vse Hudinje, Hudinci in Hudi potoki redno med svojimi pritoki Dobrnice, Dobrinice in Dobre potoke. Številne primere za personifikacijo in divinizacijo rek je zbral tudi Hubschmied, ki je že sedaj po vojni pisal o tem v Vox Romanica, že prej pa v publikacijah toponomastičnih kongresov, ki mi v Ljubljani niso dostopne.

V zvezi z rekami so zanimiva tudi slovenska poimenovanja globljih mest v vodi. Po slovanskih predstavah je reka na takšnih krajih dobivala vodo. Tako vsaj tolmadžijo po navadi vznik vere v povodnega moža. Splošen južnoslovanski izraz za takšna mesta v vodi je vir. Pri nas je ohranjen samo na skrajnem jugozahodu. V Bohinju pravijo ir, kakor je dosledno rabil Mencinger v svojih spisih. Drugod poznajo izraze jerin (od jeriti, prim. jerinček »studenec, ki vre izpod zemlje«), tonja (prim. č. túně), berij (kar razlaga Pleteršnik iz madž. berek), tomf (iz nemščine) in tolmun, tomun, komun, cemun. Beseda je etimološko temna, po vsej verjetnosti pa je iz romanščine. Francosko tourbillon, furlansko tulmignòn ali tulignòn pomeni »zračni vrtnec«. V romunskem delu Banata je v rabi beseda tulbină »Wirbel in Wasser«. Tiktinov slovar razlaga to besedo iz slovanskega tul, kar je neverjetno, po mnenju prof. Skoka je iz slov. djbina, najbrž so pa vsi ti romanski izrazi sorodni, čeprav so glasoslovno iregularni. Poleg nem. Tümpel bi omenil tudi vestfalsko Kümpel.

Pritegniti bi se dalo še mnogo gradiva. Naj k Haversovim izvajanjem o kugi omenim še, da jo bosenski muslimani imenujejo mubaredžija »srečna«. (Filipovič: Život i običaji narodni u Visočkoj nahiji 1949.) Tudi slov. ogorč ter lat. anguilla, iz česar je slovensko jegulja, poskuša razložiti Machek (ZfslPh. XIX, 53) kot tabuistično nepravilnost. Staro slovansko ime qgorč je ohranjeno v slovenskem ogreci. Benvenist omenja v Die Sprache I, 117 antične paralele tipa »če se mi kaj pripetī«. V slovanskih jezikih so vsi izrazi za pojem Zufall dokaj mladi. Ruska izposojenka slučaj od glagola lučiti, lučiti pomeni prvotno dogodek. V pomenu Zufall rabijo Rusi grško izposojenko stihija, katero smo sedaj po vojni začeli uporabljati tudi v slovenščini, zaenkrat samo v politični literaturi. Je pa popojnoma odveč, ker imata obe besedi enak pomen.

Brez dvoma je Havers s svojo knjigo naredil dragoceno uslugo razvoju semantike. Nekatera mnenja se bodo morda sčasoma izkazala kot pretirana, po drugi strani se pa že v teh nekaj letih po izidu kaže, da je sprožil nov val zanimanja za raziskovanje relikvov primitivne miselnosti. Čeprav je slovansko gradivo pri njem le šibko zastopano, bi vendarle zaslužil večje pozornosti tudi v slovanski etnografiji in jezikovni paleontologiji.

France Bezljaj

BIBLIOGRAPHIE INTERNATIONALE DES ARTS ET TRADITIONS POPULAIRES. INTERNATIONAL FOLKLORE BIBLIOGRAPHY. VOLKSKUNDLICHE BIBLIOGRAPHIE. (Bibliographie fondée en 1917 par John Meier et E. Hoffmann-Krayer. Ouvrage publié sous les auspices du Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines et avec le concours de l'UNESCO.) — Année 1942—1947 avec supplément d'années antérieures. — Rédaction: Prof. Dr. Paul Geiger et Dr. Robert Wildhaber. — CIAP (Commission Internationale des Arts et Traditions Populaires), [Bâle] 1950. Str. XXVI + 482. [= MEB, Mednarodna etnografska bibliografija.]

Pred nami je zajeto delo, ki nam na široko odpira okna v svet etnografije. Kolikšna škoda, da nam je bilo doslej neznano! Natanko pretehtana razporedba gradiva omogoča hitro orientacijo, in ko listaš po knjigi, se ti šele razodene neizmerna širina naše stroke. Dostopnost vsega tega, kar sta mogla urednika zabeležiti, je seveda vprašanje zase. Ob njem ti prvo veselje in navdušenje nad to čudovito zakladnico občutno uplahne... Kljub temu segaš spet in spet po njej in jo prebiraš.

Bibliografija obsega dobo od 1942—1947. Pri posameznih delih se po možnosti navajajo tudi recenzije (ki so navedene tudi za poznejšo dobo). Naslovi del so podani v oklepaju v angleščini, francoščini ali nemščini, včasih jih označuje tudi kratka oznaka v drobnem tisku.

Dela so tekoče numerirana (1—5853), a brez decimale klasifikacije.

Vrednost vsake bibliografije presojamo po njeni popolnosti. Cloveško delo sicer nikoli ni popolno, popolnost MEB pa je že zato problematična, ker države za »železno zaveso« — razen Madžarske — v njej niso zastopane! Kolikor sem